

Розділ 1

Державотворчі процеси, геополітичні та євроінтеграційні перспективи України в умовах глобалізації

Тетяна Антонюк

Імідж України у світовому просторі: політичні аспекти

В статті аналізується імідж України в умовах активізації глобалізаційних процесів та посилення політичної й економічної конкуренції між країнами. На основі системного підходу осмислюються можливості формування позитивного образу України.

The article analyzes the image of Ukraine in enhancing globalization process and strengthen political and economic competition between countries. Based on a systematic approach is thinking possibility of forming a positive image of Ukraine.

Потреба наукового осмислення іміджу України в період трансформації українського суспільства та її інтеграції у світовий політичний, економічний, інформаційно-культурний простір є надзвичайно актуальною. Особливістю сучасного етапу дослідження проблеми є завдання окреслити образ України та виявити його позитивні риси. Нинішній етап досліджень потребує застосування системного підходу, що синтезує в собі територіальні, етнічні, географічні, культурні, національні, мовні, політичні та інші чинники цього феномена, поєднання гуманітарних і природничих знань про Україну та світове українство як цілісність. Висвітлення, перш за все, культурних досягнень нашої держави – найкоротший шлях для подолання усталених негативних стереотипів іміджу України. Саме поширення культурних досягнень нашої держави, що мають унікальну об'єднуючу й інтегруючу силу, на нашу думку, сприятиме усуненню негативних уявлень про Україну як державу. Вагомі досягнення України у розвитку культури, зокрема спорту, освіти, науки, позитивні зрушення в правовій культурі, політиці нашого суспільства, їх висвітлення і поширення в європейському і світовому інформаційному просторі, дозволять підняти позитивний імідж, заявити про себе на міжнародній арені. Вирішення поставленого нами завдання сприятиме оновленню культурної картини світу, де Україна постане країною з позитивним і притягальним образом.

Досліджувана нами проблема завжди цікавила і продовжує цікавити багатьох українських і зарубіжних дослідників, мандрівників, політиків та дипломатів. Ще М. Грушевський в свій час акцентував увагу на державно-політичному сприйнятті світом України й українців [3, 138].

Зовнішньополітичний образ України та чинники його формування в друкованих англомовних ЗМІ детально проаналізовано в дисертаційному дослідженні О. Бойко [1]. Геополітичні виміри України в загальноєвропейському політичному процесі проаналізовані С. Д. Василенко [2, 1–35]. А. В. Луценко досліджує геополітичний образ України в науковій та навчальній літературі сучасної Росії [4].

Зрозуміло, що нинішня ситуація вимагає вирішення завдання загальнонаціонального масштабу – формування позитивного міжнародного іміджу України. Його вирішення потребує спільних цілеспрямованих і послідовних зусиль усіх верств українського суспільства та української громади за кордоном, оскільки образ України як незалежної держави почав формуватися лише у кінці ХХ століття. На початку ХХІ століття, про його привабливість, поки що, говорити передчасно. Україну сприймають, на жаль, пере-

важно як країну з негативним іміджем, її образ асоціюється з Чорнобилем, перманентними політичними кризами, розваленою економікою, ненадійним інвестиційним кліматом, корупцією, скандалами тощо. Позитивні відомості про нашу державу у закордонних засобах масової інформації подаються дуже обмежено або замовчуються взагалі. Причинами такого ставлення є: спричинена глобалізаційними процесами жорстока політична й економічна конкуренція між країнами; слабкі позиції України у світовому інформаційному просторі; складна внутрішньополітична ситуація в самій Україні; відсутність узгоджених на рівні держави дій з метою забезпечення сталого позитивного іміджу України на міжнародній арені; використання українських ЗМІ як зброї у політичній боротьбі груп і кланів. Сучасні українські дослідники, досліджуючи проблеми геополітичного образу України засвідчують, що у зарубіжних мас-медіа створювався переважним чином негативний імідж України. ЗМІ висвітлювали, в основному, непривабливі, скандальні сторони життя українського суспільства. Використовуючи чітко підібраний фактаж та подаючи критично-тенденційні матеріали, вони здебільшого формували негативне ставлення читача до України. У цілому, ЗМІ постачали споживачу таку інформацію, яка в кінцевому підсумку приводила до формування образу нашої держави як країни, яка лише стала на шлях демократичних та економічних реформ (без відчутного прогресу протягом останніх років), де набула значного розмаху корупція, не дотримуються права людини, і яка відтак становить ризик з точки зору вкладання інвестицій та розвитку бізнесу. Сьогодні Україна для формування власного позитивного іміджу має цілу низку можливостей в економічній, зовнішньополітичній, етнонаціональній, науково-технічній, культурно-гуманітарній, спортивній, туристичній та інших сферах, які вона належним чином не використовує.

Очевидною є нагальна потреба не лише внутрішнього, а й зовнішньополітичного життя України побудувати правову, демократичну, соціальну державу з розвиненими інститутами громадянського суспільства, що передбачає, перш за все, неухильне дотримання й захист прав людини в Україні. Творення політичного іміджу держави – складний і тривалий процес, який повинен здійснюватися свідомо, цілеспрямовано, безперервно, на високому професійному рівні. Вирішення цього завдання вимагає прийняття загальної стратегії інформаційної політики держави на коротку та довготермінову перспективу, спрямованої на розробку та просування позитивного іміджу України у світовому інформаційному просторі. З цієї метою не-

обхідно створити спеціальну державну структуру, яка б збирала і накопичувала світовий досвід у цій галузі, виробляла іміджеву стратегію держави, виходячи з її особливостей та розстановки сил на міжнародній арені, уміло використовуючи усі позитивні моменти, які можуть зіграти на користь України. Такою структурою може стати Національний інформаційний центр. Організаційно це має бути самостійна структура, що формально перебуває під егідою Міністерства закордонних справ України, як у багатьох інших країнах. Окрім поширення позитивної інформації про Україну за кордоном та сприяння входження нашої держави у світовий інформаційний простір, ця структура має займатися узагальненням інформації щодо якісних і кількісних параметрів інформаційної присутності України у зарубіжних країнах або регіонах. Специфіка законів сучасної світової конкурентної боротьби за виживання в нових умовах породжує принципово нові форми міжнародного протистояння та суперництва. В умовах глобалізації, жорсткої конкуренції інформаційним технологіям приділяється першочергова увага. Ми усвідомлюємо, поки що Україна не може протистояти інформаційно-пропагандистським акціям інших держав, які через пряме втручання в український інформаційний простір намагаються забезпечити свої політичні та економічні інтереси, що створює реальну загрозу національній безпеці України у широкому розумінні цього слова. Це вимагає прискореної інформатизації українського суспільства, впровадження з боку держави новітніх інформаційних технологій, наповнення продуктивною інформацією і захист вітчизняного інформаційного простору. Безумовно, імідж держави створюється не стільки на сьогоднішній день, скільки на перспективу, тому при розробці заходів з його реалізації слід мати на увазі не лише доросле населення зарубіжних країн, а й дитячу аудиторію. Звідси випливає необхідність забезпечення випуску іншомовної (принаймні, англо-, франко-, німецько- та російськомовної) інформаційної продукції, розрахованої на дітей і підлітків. Держава повинна надати належне фінансування вирішенню питання забезпечення її сталого позитивного іміджу на міжнародній арені. До цього можна залучити також зацікавлені комерційні структури в Україні.

Одним із засобів формування політичного іміджу України як надійного партнера може бути реалізація програми, що спонукає до політики «малих справ». Її суть – це визначення переліку конкретних проектів в сфері освіти, культури, економіки, що з одного боку, не потребують значних матеріальних ресурсів, але можуть дати непогані результати і головне – «регіональний резонанс». Наприклад, надання стипендій на навчання у вищих навчальних закладах України вихідцям із країн першого кола, Азії і Африки, проведення спортивних заходів регіонального рівня – Чемпіонату з Футболу на кубок Солідарності, футбольного Євро-2012, юнацьких чемпіонатів світу тощо. З іншого боку, навіть «провал» одного з таких проектів не буде означати остаточний крах надій України на роль регіонального лідера, не призведе до кардинальної зміни іміджу країни в очах сусідів, не викличе аж занадто негативних диспропорцій громадської думки всередині країни.

Україні доцільно, на нашу думку, створювати образ «Країни, що є захисницею “малих країн”». Це вимагає, з одного боку, інтенсифікації діяльності в «універсальних» міжнародних організаціях (ООН, і особливо – ЮНЕСКО), а також з активної участі в «Русі Неприєднання» чи іншому подібному утворенні. На міжнародній арені слід відійти від

«апологетичного» іміджу по відношенню до абстракцій «вільного ринку», «вільної конкуренції» до захисту соціально орієнтованих ідей – Солідарності, Боротьби з бідністю, ТНК, визволення пригноблених тощо. Це допоможе створити позитивний імідж України у «володарів думок» західного світу, оскільки більшість із «західних інтелектуалів» є принциповими противниками імперіалістичної політики великих країн, і подібна позиція країни, що так чи інакше є частиною Півночі, буде викликати, якщо не захоплення, то принаймні симпатію.

Щодо участі у «Русі Неприєднання», то реалізація амбітних завдань регіонального лідерства так чи інакше пов'язана з позиціонуванням себе, як «голосу» певної групи країн, певної «Ми-спільноти». Тим більше, що така участь в організаціях подібного типу не буде вести до втрати власного суверенітету, а користь може дати значну, в тому числі, і полегшення виходу України на ринки цих держав, просування власних торговельних, економічних, освітніх стандартів, участь у добуванні корисних копалин на їх території тощо.

Безумовно, велике значення для формування образу новітньої України мають мас-медіа. Це, зокрема, друковані матеріали зарубіжних засобів масової інформації, на підставі яких в уяві зарубіжного читача складається консолідований зовнішньополітичний образ України. Практичний досвід роботи українських і зарубіжних державних структур придатний для застосування у якості чинника формування об'єктивного зовнішньополітичного образу України.

Залежність іміджу держави від її позицій у світовому інформаційному просторі є очевидною. Присутність України на міжнародному інформаційному полі є на даний час досить обмеженою. Через це втрачаються можливості доносити до світової спільноти правду про нашу державу, пропагувати її надбання і цінності, розкривати нереалізований потенціал співпраці, що, у свою чергу, ускладнює формування позитивного іміджу України. Україна з цілого ряду причин сьогодні виступає переважно не в ролі активного суб'єкта інформаційних впливів, а пасивного об'єкта інформаційної експансії інших країн. Без подолання цієї небезпечної тенденції немислимим є не лише входження України до глобального та європейського інформаційного суспільства, але й збереження нею на тривалу перспективу державної суверенності, ефективний захист нею власних інформаційних ресурсів, вітчизняного виробника інформаційної продукції та створеної ним інтелектуальної власності.

Трансформаційні процеси в українському суспільстві, як головний чинник формування образу нашої держави у зарубіжних мас-медіа, віддзеркалюють сучасну ситуацію в державі. Сьогодні Україна, як і всі країни пострадянського простору, переживає перехідний період від авторитарно-тоталітарного суспільного устрою до демократичної правової держави, а в майбутньому – до громадянського суспільства. Цей період триватиме десять або й п'ятнадцять років і проходить поетапно. На першому етапі відбувається фундаментальна зміна усталених політичних та економічних структур. На другому – розвиток і зміцнення демократичних процесів, зміцнення економічних інститутів, стабілізація виробництва. І, нарешті, третій етап принесе з собою політичну консолідацію суспільства як невід'ємну умову економічного зростання.

Особливості нинішнього етапу – етапу розвитку демократичних процесів, політичного і економічного облашту-

вання – полягають в тому, що він розпочався з поглиблення кризових явищ у соціально-економічній сфері, суперечностей між законодавчою та виконавчою гілками влади, які набули перманентного характеру. Структурні реформи в економіці не вдалося забезпечити, насамперед, через політичні причини, асинхронність політичних та економічних реформ.

Отже, ми можемо констатувати той факт, що наявний зовнішньополітичний імідж України поки що не є цілком привабливим. Він потребує корекції окремих аспектів, поширення інформації про позитивні надбання нашої країни, які ми, безперечно, маємо у створенні й утвердженні позитивного образу України в зарубіжних ЗМІ, а відтак у

свідомості громадськості та політичного істеблішменту за кордоном. Очевидна залежність іміджу України від її позицій у світовому інформаційному просторі.

1. Бойко О. В. Зовнішньополітичний образ України та чинники його формування в друкованих англомовних ЗМІ в умовах трансформації суспільства // Автореферат дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / О. В. Бойко; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. досліджень НАНУ. – К., 2001. – 22 с.
2. Василенко С. Д. Геополітичні виміри України в загальноєвропейському політичному процесі: Автореф. дис. ... д-ра політ. наук: 23.00.02 / С. Д. Василенко; Ін-т політ. і етнонац. досліджень НАН України. – К., 2002. – 35 с.
3. Грушевський М. С. Хто такі українці і чого вони хочуть. – К., 1991. – 240 с.
4. Луценко А. В. Геополітичний образ України у науковій та навчальній літературі сучасної Росії // Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства. – Том XXI. – К., 2008. – 509 с.

Михайло Гордієнко

Перверзії демократії в процесі розбудови української державності

У статті розглядається демократія як універсальний принцип організації суспільства. Висвітлюються питання співвідношення демократії і диктатури, демократії і лібералізму, розглядаються найважливіші передумови для розбудови української державності на демократичних засадах.

The article considers democracy as a universal principle of social organization. Relationship highlights the issues of democracy and dictatorship, democracy and liberalism, are considered the most important prerequisites for the development of Ukrainian state on democratic principles.

В ієрархії політичних цінностей поняття «демократія» займає пріоритетний статус. Конструктивні засади демократичного устрою полягають у максимальному забезпеченні природних прав та свобод людини, можливості громадян брати участь в суспільно-політичних процесах. *Пройшовши випробування часом демократія залишилася досконалою системою врядування*, де гарантується вільний вибір, схильність до гуманізму, ротація політичного істеблішменту. І. Шапіро зауважує: «Демократія – це умова, яка дозволяє діяти і заохочує свободу, і в той же час обмеження, яке дається взнаки кожного разу, коли той чи інший вид діяльності починає атрофуватися, перетворюватися на систему володарювання й підкорення чи виявляє потенціал та тенденцію такої еволюції» [24, 80]. Головний принцип сучасної демократії: ніхто не має права змушувати людину підкорятися владі, яку вона не обирала і яка не відстоює її інтереси.

Явище демократії еволюціонує не тільки в просторі й часі, а й під впливом політичної системи, національно-культурних особливостей народу, рівня освіченості і свідомості владної еліти тощо. *Метою* нашої статті є аналіз реалізації принципів демократії в умовах становлення української державності. Чисельні провали, помилки і невдачі вітчизняного державотворення останніх майже 20 років приписувалися демократії. На теренах пост-геноцидної України демократію тяжко встановити, але дуже легко зруйнувати. Для цього особливих зусиль докладати не треба – варто лише на дециди порушити вихідні принципи демократії, обмежити свободу громадян, знизити відповідальність влади перед народом, звузити його виборчі права і замість реальної отримаємо уявну демократію. Ми намагаємося проаналізувати явище демократії як тип суспільної організації, в якій політична і правова системи побудовані не лише на принципах свободи, рівності, плюралізму, а яка забезпечує національні інтереси, дбає про культурні та духовні цінності народу, сприяє легітимізації влади, гарантує суверенний статус держави.

Демократія, яка з'явилась два з половиною тисячоліття тому, уособлює владу народу, із народу та для народу.

Починаючи з давньогрецьких філософів і до Великої французької революції, демократія тлумачилася як «влада народу» і форма держави. З кінця XVIII ст., у зв'язку з боротьбою проти абсолютизму, демократія стала сприйматися як соціальний рух і політична мета. З появою політичних партій і структур громадянського суспільства поняття демократії розширилося: вона вже розглядається як *універсальний принцип організації суспільства*. Політичні діячі різних епох підкреслюють свою прихильність принципам демократії, найодіозніші режими заявляють про готовність слідувати нормам демократичної політики, військові експансії також нерідко мотивуються необхідністю «захисту демократії».

Переважна більшість мислителів античної доби висловлювали критичні зауваження щодо демократичного врядування. На думку Платона, демократичне врядування лише спирається на такі чесноти, як свобода, плюралізм, справедливість, а в реальному житті заперечує їх і перетворюється на свою протилежність. «Демократична людина», за Платоном, у своєму житті керується пристрастями, заперечує закони, ігнорує розсудливість, виховання і сором [15, 349]. Такий демократичний тип особистості Платон ототожнює з демократичною формою держави, в якій немає стабільності і порядку. Мислитель переконаний, що *гірше за демократію може бути тільки тиранія*, яка тримається за допомогою одного деспота, а у демократії таких деспотів безліч. Методологічною парадигмою розбудови демократичної держави можна вважати творчість Аристотеля, яка пронизана поміркованістю, зваженістю, орієнтацією на «серединність» у всьому: політиці, демократії, владі. Важливим принципом демократії, за Аристотелем, є свобода, в умовах якої всі громадяни отримують рівне право участі в державному управлінні, прийнятті правильних і справедливих рішень [1, 571]. Завдяки поміркованій критиці демократії, Аристотелю вдалося виокремити її раціонально-прагматичну сутність, позбавлену охлократичних крайнощів. Отже, античні рефлексії демократії проголошують забезпечення свободи громадян, форму прямого правління, абсолюти-